

Hákon Jensson

Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á athafna- og hafnarsvæðis Ólafsfjarðar.

Búnaðarsamband Eyjafjarðar

Rannsóknarskýrslur 2021/4

BÚNAÐARSAMBAND
EYJAFJARÐAR

Forsíðumynd: Hafnarsvæðið á Ólafsfirði, mynd tekinn í norð-austur.

©Hákon Jensson
Búnaðarsamband Eyjafjarðar,
Akureyri 2021/4

EFNISYFIRLIT

INNGANGUR.....	1
TILGANGUR FORNLEIFASKRÁNINGAR.....	1
AÐFERÐIR.....	3
FORNLEIFASKRÁ.....	3
SAMANTEKT.....	12
HEIMILDASKRÁ.....	13

1. Inngangur

Skýrsluhöfundur var beðinn að annast fornleifaskráningu á deiliskipulagi á athafna- og hafnarsvæði í Ólafsfirði. Skipulagssvæðið er um 11 ha og nær yfir Ólafsfjarðarhöfn og athafnasvæði henni tengdri. Í norður afmarkast það af bryggjukanti og varnargörðum, til austurs af Námuvegi. Í suður af Strandgötu og Ægisgötu og í vestur af Vesturstíg. Markmiðið með deiliskipulaginu er að stofna lóðir undir athafnasvæði á hafnarsvæðinu. Í því eru ákvæði varðandi lóðir, lóðanotkun, byggingarreiti, byggðamynstur, form og útlit mannvirkja eftir því sem þurfa þykir með tilliti til byggingar- og framkvæmdaleyfa á svæðinu.¹ Áætlað er að 54 lóðir verði á skipulagssvæðinu og þar af 12 nýjar lóðir undir nýbyggingar og fjórar lóðir undir gáma.² Deiliskipulagið er unnið af þeim Írisi Stefánsdóttir og Helgu Írisi Ingólfssdóttir, skipulags- og tæknifulltrúum hjá Fjallabyggð.³ Vettvangsathugun fór fram í seinni hluta í júní 2021. Skýrsluhöfundur vill þakka heimildarmanni fyrir góðar upplýsingar um svæðið.

2. Tilgangur fornleifaskráningar

Megin markmið fornleifaskráningar er að tryggja varðveislu menningararfsins ásamt því að gera bæði sveitarfélögum og Minjastofnun kleift að móta stefnu í minjavörslu.⁴ Til að fyrirbyggja að minjar verði fyrir skemmdum við framkvæmdir voru sett í lög ákvæði um að skráning á menningarminjum eigi sér stað áður en gengið sé frá deiliskipulagi eða aðalskipulagi. Jafnframt að sá kostnaður sem hlýst af við skráninguna skuli leggjast á þann sem ber ábyrgð á skipulagsgerðinni í samræmi við skipulagslögin.⁵

Í lögum um menningarminjar frá árinu 2012 í I. kafla, 3. grein er ítarleg upptalning á menningarminjum en samkvæmt þeim eru: „Fornminjar samkvæmt lögum þessum eru annars vegar forngripir og hins vegar fornleifar.

Forngríp eru lausamunir 100 ára og eldri sem menn hafa notað eða mannaverk eru á og fundist hafa í eða á jörðu eða jökli, í vatni eða sjó. Skip og bátar frá því fyrir 1950 teljast til forngripa. Til forngripa teljast einnig leifar af líkömum manna og hræjum dýra sem finnast í fornleifum, svo sem fornum haugum, dysjum og leiðum.

Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skrudgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bæn húsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,

¹ Deiliskipulag athafna- og hafnarsvæðis í Ólafsfirði, bls. 3.

² Deiliskipulag athafna- og hafnarsvæðis í Ólafsfirði, bls. 4.

³ Deiliskipulag athafna- og hafnarsvæðis í Ólafsfirði, bls. 5.

⁴ Heimasíða Minjastofnunnar.

⁵ Heimasíða Minjastofnunnar.

- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.
- j. Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands.”⁶

Varðandi verndun á fornleifum þá er því lýst nokkuð ítarlega í VI. Kafla, 21. grein að: „Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands. Eigendur og ábúendur jarða skulu hlúa að fornleifum á landareignum sínum og viðhalda umhverfi þeirra eftir því sem sanngjarnt getur talist. Minjastofnun Íslands er skylt að veita ráðgjöf og leiðbeiningar í því sambandi.”⁷

Þar sem fornleifar eru til staðar þá er ágætt að skoða svo VI. kafla, 22 grein í lögum um menningarminjar en þar er skýrt tekið fram að: „Fornleifum sem eru friðlýstar skal fylgja 100 metra friðhelgað svæði út frá ystu sýnilegu mörkum þeirra og umhverfis nema kveðið sé á um annað. Hvers konar röskun, byggingarframkvæmdir eða aðrar framkvæmdir á friðhelguðu svæði umhverfis friðlýstar fornleifar eru óheimilar án leyfis Minjastofnunar Íslands. Friðhelgað svæði umhverfis aðrar fornleifar, sem ekki eru friðlýstar en njóta friðunar, skal vera 15 metrar nema annað sé ákveðið.”⁵

Þrátt fyrir að í fornleifaskráningunni finnst engar fornleifar þá er þó mikilvægt að hafa í huga VI. kafla, grein 24 í lögum um menningarminjar að: „Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn. Ef fornminjar sem áður voru ókunnar finnast við framkvæmd verks skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmd án tafar. Skal Minjastofnun Íslands láta framkvæma vettvangskönnun umsvifalaust svo skera megi úr um eðli og umfang fundarins. Stofnuninni er skylt að ákveða svo fljótt sem auðið er hvort verki megi fram halda og með hvaða skilmálum. Óheimilt er að halda framkvæmdum áfram nema með skriflegu leyfi Minjastofnunar Íslands.”⁸

Frá árinu 2013 hefur Minjastofnun verið með staðlaða skráningu fyrir fornleifar. Tilgangurinn með því var sá að samræma gögn og hafa ákveðna kröfu um lágmarksgæði skráningar. Þar af leiðandi ættu framkvæmdaaðilar og skráningaraðilar að hafa nokkuð góðar upplýsingar um kröfur Minjastofnunar til fornleifaskráningar til að byggja sínar stjórnsýsluákvæðanir á.⁹

⁶ Heimasíða Alþingis.

⁷ Heimasíða Alþingis.

⁸ Heimasíða Alþingis.

⁹ Heimasíða Minjastofnunnar.

3. Aðferðir

Við skráningu fornleifa á staðnum var notast við skráningarstaðla Minjastofnunnar Íslands. Í undirbúningsvinnu og úrvinnslu var notast við ýmis konar heimildir og gögn, til dæmis loftmyndir frá Loftmyndum ehf. frá 2000 til 2019 á map.is, örnefnaskrár, örnefnasafn landmælinga, niðurbalsgögn frá Landmælingum Íslands. Til var fornleifaskráning af Ólafsfirði frá 2006 frá Fornleifastofnun Íslands. Það var þó krafa um uppfærslu á þeirri skráningu þar sem hún var kominn til ára sinna og líklegt að einhverjar fleiri minjar hafi bæst við síðan þá. Bækurnar Hundrað ár í Horninu eftir Friðrik G. Olgeirsson voru einnig mikilvægar heimildir í skráningunni þar sem þær innihalda mikið af upplýsingum um Ólafsfjörð og þau mannvirki sem hafa staðið þar. Í þeim er líka kort af staðnum sem sýnir mannvirki staðarins á mismunandi árum. Í þessu verkefni var notast var við kort frá 1901/1905/1910 og 1920 til þess að staðsetja minjar innan og nærri skipulagsmarkanna. Að lokum var haft samband við heimildarmann á Ólafsfirði ásamt því að fara í vettvangskonun

Kortavinna var unnin í Microstation v8i með loftmynd frá Loftmyndum ehf frá 2019.

Reynt var eftir bestu getu að staðsetja þær minjar sem getið var í heimildum. Þrátt fyrir að hafi verið gengið skipulega til verksins þá verður að hafa það í huga að óþekktar fornleifar geta alltaf komið í ljós og verður þá að taka tillit til þess í framkvæmdunum.

Samkvæmt lögum um menningarminjar eru hús 100 ára og eldri friðuð og þarf að gera Minjastofnun grein fyrir ef einhverjar breytingar eiga sér stað á húsum byggðum 1925 eða fyrr.¹⁰ Það voru engin hús innan skipulagssvæðisins sem falla undir þessi lög, það voru þó nokkur sem voru nærri svæðinu sem gera það. Ekki var gerð nein sérstök grein fyrir þessum húsum í þessari skýrslu þar sem gerð verður sérstök húsakönnun á svæðinu sem ættu að innihalda þær upplýsingar.

4. Fornleifaskrá

Kaupstaðurinn Ólafsfjörður er byggður úr ystu jörðunum að austan, Brimnesi og Hornbrekku. Heimræði var frá báðum jörðunum og þaðan höfðu ýmsir Ólafsfjarðarbændur útræði og fór að myndast þorp þar á síðustu tugum 19. aldar.¹¹ Árið 1905 varð staðurinn löggildur verslunarstaður og árið 1944 fékk hann kaupstaðaréttindi.¹²

Afmarkað skipulagssvæði er bæði innan jarðanna Brimnes og Hornbrekku. Ekki er gerð frekar grein fyrir sögu þeirra jarða þar sem það hefur þegar verið gert í fornleifaskráningunni frá 2006.

Fornleifanúmer: 2688-01

Hnit: A516034.6 N619747.5 ISN93

Sérheiti: Pálshús

Hlutverk: Íbúðarhús

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Þriðja byggingin, einlyft timburhús með háu risi, var aftur á móti íbúðarhús, byggt fyrir þá menn Höepfnars sem á staðnum þurftu að dvelja og stóð það í landi Hornbrekku. Eins og nánar kemur fram síðar er þetta hús hluti af Strandgötu 4 í dag.“¹³ Síðar í bókinni segir: „Samband Páls við Höepfner er óljóst en svo er að sjá sem

¹⁰ Heimasíða Alþingis.

¹¹ Ármann, Eggert og Sveinn, MCMLXXIII, bls. 127.

¹² Guðmundur, Jóhannes og Kristján, 1993, bls. 68.

¹³ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls. 68.

Páll leigi eða kaupi hluta af eignum hans á næstu árum. Um aldamótin byggði Páll tvílyft hús þvert við austurstafn gamla hússins og enn síðar, eða árið 1908, byggði hann tveggja hæða viðbót sem sneri stafni í austur, áfast við hlið byggingarinnar sem sneri stöfnum í norður og suður og myndaði nú tvo litla kvisti. Loks var svo nokkrum árum síðar byggð hæð ofan á elsta húsið og þar með var byggingin orðin eins og hún er í dag. Hús þetta var ávallt í daglegu tali kallað Pálshús.¹⁴ Húsinu er svo lýst sem: „Eigandi 1918 er Páll Bergsson í Hrísey. ...Pálshús er úr timbri með járn- og pappabaki. Járnlæðning er á norðurhlið og austurgafli. Húsið er 20 X 10 m að stærð. Undir því eru tveir kjallarar, 4 X 4 og 5 X 6 m.”¹⁵

Fornleifanúmer: 2688-02

Hnit: A516087.2 N619770.8 ISN93

Sérheiti: Fiskhús Páls Bergssonar

Hlutverk: Sjóskúr

Tegund: Heimild

Húsið hefur verið staðsett samkvæmt kortum frá 1901/1905 og 1910 þar sem núna er bílaplan norð-austan við Aðalgötu 2.

Fornleifanúmer: 2688-03

Hnit: A516191.7 N619878.5 ISN93

Sérheiti: Salthús G. Efterfølgerverslunar

Hlutverk: Salthús/geymsluskúrar

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Verslun Gudmans Efterfølger varð sér úti um lóð sunnan við sjávarlóð Höepfnars, á þeim slóðum þar sem vegurinn upp frá gömlu bryggjunni liggur nú í dag. Á henni reisti fyrirtækið salthús og minni geysluskúra.”¹⁶ Húsið hefur verið staðsett samkvæmt kortum frá 1901/1905 og 1910 við Múlaveg 3A og 3B þar sem hraðfrystihúsið stendur í dag.

Fornleifanúmer: 2688-04

Hnit: A516150,3 N619834,1 ISN93

Sérheiti: Sæból

Hlutverk: Íbúðarhús

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Húsráðendur eru Ingimar Bergsson og Margrét Pálsdóttir. Fimm börn þeirra eru á heimilinu. Húsið er út torfi og timbri, 5,65 X 3,46 m, með járnþaki. Það hús sem nú stendur var reist 1926 úr steynsteypu.”¹⁷ Húsið hefur samkvæmt kortum frá 1901/1905/1910 og 1920 verið staðsett við Múlaveg 1/1A. Samkvæmt þjóðskrá er húsið sem stendur þar nú reist 1930.¹⁸

Fornleifanúmer: 2688-05

Hnit: A516287.6 N619978.9 ISN93

Sérheiti: Höepfnershús

Hlutverk: Pakkhús

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Eigandi 1918 er C. Höepfnars verslun á Akureyri. Timburskúr með pappabaki, 17,56 X 5,65 m að stærð. Annar timburskúr með járnþaki, 12,56 X 3,75 m.”¹⁹ Samkvæmt kortum frá 1901/1905/1910 og 1920 hefur það verið þar sem er núna bílaplan austan við Múlaveg 7.

¹⁴ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls. 70.

¹⁵ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.121.

¹⁶ Friðrik G. Olgeirsson, bls. 68.

¹⁷ Friðrik G. Olgeirsson, bls. 119.

¹⁸ Vefuppfletti fasteignarskrár.

¹⁹ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.119.

Fornleifanúmer: 2688-06

Hnit: A516294.3 N619980.5 ISN93

Sérheiti: Höepfnershús

Hlutverk: Pakkhús

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í horninu segir: „Höepfner byrjaði á því að fá tvær lóðir, sjávarlóð úr landi Brimness og aðra minni úr landi Hornbrekku. Sjávarlóðin var ætluð fyrir húsbyggingar, uppsátur og fiskverkun. Árið 1892 lét hann síðan byggja þrjú timburhús. Tvö þeirra pakkhúsin, voru ætluð til saltfiskverkunar og til geymslu vista og veiðarfæra. Var hið stærra hús 17,56 X 5,65 m en það minna var 12,56 X 3,75 m. Járnlæðning var á þaki minna hússins en pappi á því stærra. Þessum húsum fylgdi svo sjávarlóðin, 114 metrar á lengd en 38 m á breidd.“²⁰ Samkvæmt kortum frá 1901/1905/1910 og 1920 hefur það verið þar sem er núna er bílaplan austan við Múlaveg 7.

Fornleifanúmer: 2688-07

Hnit: A516056,6 N619743,8 ISN93

Nafn: Þorsteinshús/Gunnlaugshús/Jóhannshús/Svartiskóli

Hlutverk: Íbúðarhús

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Árið eftir, 1904 voru byggð tvö ný hús. Norðmannhús og Þorsteinshús sem síðar var oftast kallað Svarti skóli. ... Á lóðinni austan við Pálshús var reist stórt timburhús með að minnsta kosti fjórum íbúðum og var það oftast kallað Svarti Skóli eða Þorsteinshús, eins og áður sagði. Í manntölum er aftur á móti hver íbúð tíunduð sérstaklega og þá fjögur mismunandi nöfn notuð, oftast eftir heimilisföður. ... Svarti skóli var rifinn um miðja öldina og stuttu síðar byggt á lóðinni hús Pósts og síma.“²¹ Samkvæmt kortum frá 1905/1910 og 1920 var húsið staðsett við Strandgötu 2.

Fornleifanúmer: 2688-08

Hnit: A516165,3 N619848 ISN93

Nafn: Norðmannshús / Normandi

Hlutverk: Íbúðarhús

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Árið eftir, 1904 voru byggð tvö ný hús. Norðmannhús og Þorsteinshús sem síðar var oftast kallað Svarti skóli. Norðmannhús eða Normandi eins og mjög snemma var farið að kalla húsið, byggðu Helgi Hafliðason og Kristín Eiríksdóttir og var það úr torfi og timbri. Húsið var endurbyggt árið 1925.“²² Samkvæmt kortum frá 1905/1910 og 1920 var húsið þar sem hraðfrystihús er núna við Múlaveg 3A.

Fornleifanúmer: 2688-09

Hnit: A516259,3 N619967,2 ISN93

Nafn: Pakkhús Páls Bergssonar

Hlutverk: Pakkhús

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: "En síðasta orðið hér á Páll, kaupmaður, Bergsson því um þetta leyti byggði hann mikið timburhús sem stóð á lóð Höepfners þar sem nú er beinamjölsværsmiðja. Húsið var notað til margra hluta, t.d. sem pakkhús, svefnpláss fyrir aðkomusjómenn og jafnvel voru þar færð upp leikrit. Það var rífið þegar slippurinn var byggður. (Hugsanlega þegar hafnarframkvæmdir hófust)."²³

²⁰ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.68.

²¹ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.80.

²² Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.80.

²³ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.80-81.

Samkvæmt kortum frá 1905/1910 og 1920 var húsið staðsett þar sem nú er bílaplan austan við Námuveg 2 og norðan við Múlaveg 7.

Fornleifanúmer: 2688-10

Hnit: A516234.7 N619936.1 ISN93

Nafn: Ystabúð, gamla Þorlákshúsið, Tjarnarkot.

Hlutverk: Íbúðarhús

Tegund: Heimild

Í Byggðum Eyjafjarðar 1990 II bindi er getið þriggja afbýla á jörðinni frá fyrri tíð og hét eitt þeirra Tjarnarkot.²⁴ Í gjörðarbókum hreppsins kemur Tjarnarkot ekki fyrir en minnst er á Ystabæ en hér er um að ræða sama torfbæinn.²⁵ Einnig nefnd Þorlákshúsið og Tjörn.²⁶ Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Árið 1889 byggði sér torfbæ maður að nafni Sigurður Sveinsson og hét bærinn Tjarnarkot”.²⁷ Seinna í bókinni segir: „Bærinn er sagður íveruhús með torfveggjum en timburstafni og timburhlið. Þakið er járnklætt. Stærðin er 5 X 3,75 m. Eftirtektarvert er að hlið er úr tré og hún er 3,75 m. Er það sama mál og á styttri hliðum Sjálands og styrkir það sem áður var sagt um þessar byggingar að þær væru samfastar. Eigninni tilheyrir timburskúr með pappþaki, 3,75 X 3,14 m.”²⁸ Samkvæmt kortum frá 1905/1910 og 1920 var það staðsett þar sem núna liggur gata niður á höfn á milli Múlavegs 7 og Múlavegs 3B. Í bókinni Hundrað ár í Horninu er byggingin sögð hafa verið þar sem hraðfrystihúsið stendur við Múlaveg 3B.²⁹ Samkvæmt kortunum í bókinni var byggingin aðeins norðar og var miðað við þá staðsetningu í þessari skýrslu þar sem flestar aðrar byggingar í skýrslunni voru staðsettar út frá kortunum í bókinni.

Fornleifanúmer: 2688-11

Hnit: A516007.6 N619754.2 ISN93

Nafn: Sandgerði

Hlutverk: Íbúðarhús

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Húsið er timburhús með járnþaki og járnklæddum stafni. Stærð þess er 6,3 X 5,65 m með jafnstórum kjallara. Húsið var endurbyggt 1935 og stækkað.”³⁰ Samkvæmt kortum frá 1910 og 1920 er það þar sem núna er Strandgata 6 og samkvæmt þjóðskrá var það hús sem stendur þar núna byggt 1937.³¹

Fornleifanúmer: 2688-12

Hnit: A516212.1 N619924.6 ISN93

Nafn: Salthús Snorra Jónssonar / Rakelarhús / Björnshús

Hlutverk: Salthús/íbúðarhús

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Snorri Jónsson byrjaði að kaupa fisk af Ólafsfirðingum árið 1902. Ári síðar byggði hann salthús á staðnum og umsvifin urðu meiri. Húsið stóð í fjörukambinum, framan við þann stað þar sem Hraðfrystihús Ólafsfjarðar er nú í dag og var því síðar breytt í íbúðarhús.”³² Síðar í bókinni er aftur fjallað um húsið og segir svo: „Eigandi og húsráðandi er Rakel Jónsdóttir en Björn Þorsteinsson maður hennar er nýlega dáinn er manntalið 1920 er tekið. Hún hefur fyrir fimm börnum að sjá. Hús ekkjunnar er byggt úr timbri og er með pappklætt þak. Það er 6,3 X 4,4 m að stærð og

²⁴ Guðmundur, Jóhannes og Kristján, 1993, bls. 108.

²⁵ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.73.

²⁶ Ágústa et al. 2006, bls. 196.

²⁷ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.67.

²⁸ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.118.

²⁹ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls. 67.

³⁰ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls. 121.

³¹ Vefuppfletti fasteignarskrár.

³² Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.80.

undir því er 3,14 X 3,14 m kjallari. Lóð fylgir ekki nema skikinn sem húsið stendur á. Eigninni tilheyrir skúr niður við sjó sem er 5 X 2,5 m.”³³ Samkvæmt kortum frá 1910 og 1920 var það þar sem fiskimjölsverksmiðja stendur á Múlavegi 3B.

Fornleifanúmer: 2688-13

Hnit: A516217.4 N619934.7 ISN93

Nafn: Sigurðarhús

Hlutverk: Íbúðarhús

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Árið 1908 fluttist hann í þorpið og byggði sér timburhús í því yst, norðan við Þorláksbúð.”³⁴ Seinna í bókinni segir: „Eigandi og húsráðandi er Sigurður Pálsson. ...Sigurðarhús er timburhús klætt pappa og bárujárn, 5 X 3,75 m að stærð. Þakið er klætt bárujárn. Húsið er með áfösturm skúr, 3,14 X 2,2 m og kjallari undir honum sem er 3,14 X 3,14 m. Ennfremur er þarna timburskúr með járnþaki 2,5 X 3,14 m.”³⁵ Samkvæmt kortum frá 1910 og 1920 var það staðsett á milli Múlavegar 3B og Námuvegar 2.

Fornleifanúmer: 2688-14

Hnit: A516078.4 N619760 ISN93

Nafn: Höfn / Guðmundarhús

Hlutverk: Íbúðarhús

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Eigandi 1918 er Páll Bergsson í Hrísey. Því er svo lýst í fasteignamati 1918 að þetta sé gamalt steinhús með járnþaki, 6,3 X 3,76 m að stærð.”³⁶ Samkvæmt korti frá 1920 var það staðsett þar sem verslunarhúsnæði er við Aðalgötu 2.

Fornleifanúmer: 2688-15

Hnit: A516239.4 N619933.6 ISN93

Nafn: Ystibær (Daníelsbær).

Hlutverk: Íbúðarhús

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „1920 eru þarna húsráðendur hjónin Daníel Jóhannsson og Helga Jónsdóttir. Hvort þau eiga búðina er ekki ljóst. Með þeim er eitt barn þeirra. Af því sem sagt var um Ystubúð má ljóst vera að Daníelsbær hlýtur að hafa verið hliðarangi út úr henni. – ekki tengst í stafn (stutthlið) hennar.”³⁷ Í fasteignamatinu frá 1918 er sagt að hún sé íveruhús úr torfi og timbri með pappaþaki, grunnstærð ókunn. Líklega hefur hún verið orðinn svo óregluleg að ekki hafi verið hægt að mæla hana.³⁸ Samkvæmt korti frá 1920 var byggingin staðsett á milli Múlavegs 7 og Múlavegs 3B.

Fornleifanúmer: 2688-16

Hnit: A516229.8 N619939.3 ISN93

Nafn: Sjáland

Hlutverk: Íbúðarhús

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Húsið er 6,9 X 3,75 m timburhús með járnþaki.”³⁹ Samkvæmt korti frá 1920 var það staðsett þar sem nú er gata sem liggur niður á bryggju á milli Námuvegar 2 og Múlavegar 3B.

³³ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.117.

³⁴ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls. 99.

³⁵ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.117.

³⁶ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.124.

³⁷ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.118.

³⁸ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.118.

³⁹ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.118.

Fornleifanúmer: 3290-17
Sérheiti: Guðmundarhús (Íshús).
Hlutverk: Híbýli
Tegund: Heimild

Hnit: A516037.5 N619711.0 ISN93

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „1897 byggðu Ólafsfirðingar sér íshús og var því valinn staður norðaustan við Sandhól. Húsið var fyrsta steinhús staðarins og verður nánar rætt um það síðar.“⁴⁰ Seinna í bókinni segir: „Því er lýst í fasteignamati 1918 að þetta sé gamalt steinhús með járnþaki, 6,3 X 3,76 m að stærð.“⁴¹ Á korti frá 1901 segir að það hafi verið íshús svo fjós og að lokum íbúðarhús.⁴² Samkvæmt kortum frá 1901/1905/1910 og 1920 þá hefur íshúsið verið á gangstéttinni í um 6 m suð-austur frá bátnum sem er á Strandgötu 3.

Fornleifanúmer: 2688-18
Sérheiti: Skólahús, Helgahús áður hús Guðmundar Ólafssonar.
Hlutverk: Íbúðarhús
Tegund: Heimild

Hnit: A515978.4 N619726.5 ISN93

Guðmundur Ólafsson byggði á árunum 1904-1906 Guðmundarhús.⁴³ Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Húsið er timburhús með járnþaki. Það er 9,4 X 7,5 m að stærð og undir því öllu er kjallari. Þarna er líka skúr sem er 2,5 X 1,9 m. 430 m² lóð fylgir húsinu sem er vel nothæf til matjurta ræktunar.“⁴⁴ Húsið var notað sem bæði skóli og prestssetur 1911-1924.⁴⁵ Samkvæmt korti frá 1920 þá hefur það verið á þeim slóðum sem húsið á Strandgötu 7 stendur í dag. Það hús er sagt vera byggt 1920 samkvæmt fasteignaskrá.⁴⁶

Fornleifanúmer: 2688-19
Sérheiti: Gamla bryggja
Hlutverk: Bryggja
Tegund: Heimild

Hnit: A516075.1 N619872.1 ISN93

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Verslun Gudmans Efterfølger varð sér úti um lóð sunnan við sjávarlóð Höepfnars, á þeim slóðum þar sem vegurinn upp frá gömlu bryggjunni liggur nú í dag. Á henni reisti fyrirtækið salthús og minni geymsluskúra.“⁴⁷ Á kortunum úr Hundrað árum í Horninu er teiknuð flekabryggja sem liggur í norð-austur. Hún hefur verið beint vestur af hraðfrystihúsinu við Múlaveg 3A.

Fornleifanúmer: 2688-20
Sérheiti: Mýrarlón
Hlutverk: Býli
Tegund: Heimild

Hnit: A516323.0 N620164.3 ISN93

Í jarðarbók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir: „Mýrarlón, forn þurrabúð, í eyði næstu 50 ár, en byggðist þar fyrir lítinn tíma einni fátækri konu, sem var fanggætsla sjófólksins og lifði mest á því sem það gaf henni. Búðarleigan atla menn engin hafi verið á þessa konu skilin. Búðina má aftur bygga með sama hætti.“⁴⁸ Það er einnig minnst á í

⁴⁰ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.68.

⁴¹ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.122.

⁴² Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.77.

⁴³ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls. 100-101.

⁴⁴ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls. 123.

⁴⁵ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.100.

⁴⁶ Heimasíða HMS – vefupfletti fasteignaskrár.

⁴⁷ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.68.

⁴⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín 10 bindi, bls. 39.

örnefnalýsingu að býli hafi verið í Brimnes landi sem hét Mýrarlón og hafi líklega verið þar sem hafnargarðurinn var þá.⁴⁹

Fornleifanúmer: 2688-21

Hnit: A516120.9 N619849.0 ISN93

Hlutverk: Verbúð

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Á seinni hluta 19. Aldar áttu flestir helstu útvegsbændur í Ólafsfirði verbúðir niður í Horni. Nyrsta búðin stóð þar sem nú er norður-hafnargarðurinn og voru þær flestar á landamerkjum Brimnes og Hornbrekku. Venjan var sú að hver útvegsbóndi setti sinn bát í fjörunni niður undan sjóbúð sinni. Á landspildunum milli sjóbúðanna stóðu fiskihjallar og hákarlshjallar. ... Verbúðirnar voru ömurlegar vistaverur. Þær voru hlaðnar úr torfi og grjóti og var venjuleg stærð þeirra við Eyjafjörð um þetta leyti 8-9 álnir á lengd og 4-5 álnir á breidd.”⁵⁰ Á kortunum frá 1901/1905/1910 eru sjö verbúðir teiknaðar og í flestum tilfellum voru fiskihjallar við hliðina á þeim. Verbúð hefur verið staðsett um 26 m suðvestur af frystihúsinu, þar er nú steipt plan.

Fornleifanúmer: 2688-22

Hnit: A516158.0 N619863.8 ISN93

Hlutverk: Verbúð

Tegund: Heimild

Samvæmt kortum frá 1901, 1905 og 1910 hefur verbúð verið í suðurenda Múlavegar 3A þar sem frystihúsið stendur í dag.

Fornleifanúmer: 2688-23

Hnit: A516210.4 N619932.0 ISN93

Hlutverk: Verbúð

Tegund: Heimild

Samvæmt kortum frá 1901, 1905 og 1910 hefur verbúð verið staðsett nyrst á lóð 3B þar sem nú stendur fiskimjölsverksmiðja.

Fornleifanúmer: 2688-24

Hnit: A516205.4 N619967.4 ISN93

Hlutverk: Verbúð

Tegund: Heimild

Samvæmt kortum frá 1901, 1905 og 1910 þá hefur verbúð verið um 10 m vestan við suðurenda lóðarinnar við Námuveg 2.

Fornleifanúmer: 2688-25

Hnit: A516217.5 N619981.9 ISN93

Hlutverk: Verbúð

Tegund: Heimild

Samvæmt kortum frá 1901 og 1905 þá hefur verbúð verið um 8 m vestan við miðhluta lóðarinnar við Námuveg 2.

Fornleifanúmer: 2688-26

Hnit: A516230.6 N620013.6 ISN93

Hlutverk: Verbúð

Tegund: Heimild

Samvæmt kortum frá 1901 og 1905 þá hefur verbúð verið um 14 m vestan við norðurenda lóðarinnar Námuveg 2.

⁴⁹ Ágústa et al. 2006, bls. 203.

⁵⁰ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls. 61.

Fornleifanúmer: 2688-27

Hnit: A516194.2 N619892.9 ISN93

Hlutverk: Verbúð

Tegund: Heimild

Samvæmt kortum frá 1905 og 1910 þá hefur verbúð verið á lóðinni Múlaveg 3B þar sem frystihúsið stendur í dag.

Fornleifanúmer: 2688-28

Hnit: A516087.7 N619770.8 ISN930

Hlutverk: Skúrar og sjóhús

Tegund: Heimild

Í bókinni Hundrað ár í Horninu segir: „Skúrar og sjóhús ólafskra útgerðarmanna og kaupmanna frá Akureyri og Siglufirði. Niðurröðun sjóhúsanna er ekki nákvæm og mörg sjóhús og skúra vantar á kortið.”⁵¹ Á kortinu frá 1920 í bókinni Hundrað árum í Horninu þá eru sex skúrar/sjóhús teiknuð. Skúr/sjóhús hefur verið staðsett þar sem er núna bílaplan norðan við Aðalgötu 2.

Fornleifanúmer: 2688-29

Hnit: A516110.7 N619798.1 ISN93

Hlutverk: Skúrar og sjóhús

Tegund: Heimild

Samkvæmt kortinu frá 1920 þá hefur skúr/sjóhús hefur verið staðsett í norður-austur hluta bílaplans norðan við Aðalgötu 2.

Fornleifanúmer: 2688-30

Hnit: A516159.6 N619805.3 ISN93

Hlutverk: Skúrar og sjóhús

Tegund: Heimild

Samkvæmt kortinu frá 1920 þá var skúr/sjóhús austan við Múlaveg 6 þar sem nú er bílastæði.

Fornleifanúmer: 2688-31

Hnit: A516169.5 N619815.2 ISN93

Hlutverk: Skúrar og sjóhús

Tegund: Heimild

Samkvæmt kortinu frá 1920 þá var skúr/sjóhús þar sem nú er grasbali upp við Aðalgötu, norðan við Brekkugötu 1.

Fornleifanúmer: 2688-32

Hnit: A516204.3 N619876.9 ISN93

Hlutverk: Skúrar og sjóhús

Tegund: Heimild

Á kortinu frá 1920 var skúr/sjóhús verið staðsett aðeins austan við fiskimjölsverksmiðjuna við Múlaveg 3B.

Fornleifanúmer: 2688-33

Hnit: A516215.4 N619880.6 ISN93

Hlutverk: Skúrar og sjóhús

Tegund: Heimild

Á kortinu frá 1920 var skúr/sjóhús verið staðsett austan við Múlaveg 3B.

⁵¹ Friðrik G. Olgeirsson, 1984, bls.126.

nafn:	ÓLAFSFJÖRDUR	teikn. 09.6.2021 hj	Skýringar: Heimildir um menningarminjar innan deiliskipulags á athafna- og hafnarsvæðis Ólafsfjarðar.	 BÚNAÐARSAMBAND EYJAFJARÐAR Óseyri 2, 603 Akureyri, s. 460 4477, netf: bugardur@bugardur.is
	FJALLABYGGÐ	mællkv. 1:4000 í A4		

5. Samantekt

Kaupstaðurinn Ólafsfjörður verður til úr tveimur jörðum, Hornbrekku og Brimnesi og á tiltölulega stuttum tíma hafa orðið gríðarlegar breytingar á svæðinu. Þorpsmyndum verður á síðustu tugum 19. aldar vegna útgerðarinnar og mannvirkin sem voru byggð á þeim tíma fengu fljótlega að víkja fyrir nútímalegri byggingum. Þegar horft er á skipulagssvæðið á loftmynd eða gengið eftir því, er ekki hægt að sjá nein ummerki eftir eldri mannvirki. Þrátt fyrir að engar sýnilegar minjar væru á vettvangi var mikið af rituðum heimildum um eldri mannvirki og var reynt að staðsetja þau út frá lýsingum og kortum. Það er þó mikilvægt að hafa í huga að þær staðsetningar eru ekki endilega mjög nákvæmar. Í bókunum Hundrað ár í Horninu er einnig tekið fram að skráning á staðsetningum og jafnvel fjölda mannvirkja geti falið í sér töluverða ónákvæmni hvað kortin varðar. Það eru afar litlar líkur að einhverjar leifar séu af þessum eldri mannvirkjum miðað við allar þær framkvæmdir sem hafa átt sér stað á svæðinu og staðfesti heimildarmaður það.⁵² Í fornleifaskráningarskýrslunni frá 2006 voru engin sýnileg mannvirki skráð innan þessa svæðis. Þrátt fyrir að einhverjar fleiri minjar hafi bæst við á þessum 15 árum sem eru skilgreindar sem fornleifar, virðist niðurstaðan vera sú sama. Allar minjarnar eru einungis heimildir. Fjórir minjastaðir voru skráðir sem voru utan við 15 m friðhelgis svæðis minja, ástæðan fyrir því að þeir voru ranglega staðsettir innan eða nærri svæði upphaflega og voru komnir með minjanúmer þegar raunveruleg staðsetning varð ljós. Það er þó gott að hafa í huga að á svæðinu hafi verið töluvert um mannvirki áður fyrr og eitthvað gæti komið í ljós við frekari uppbyggingu innan þess. Verður þá að tilkynna fundinn til Minjastofnunnar sem tekur ákvörðun um framhaldið.

Akureyri, 30. júní 2021.
Hákon Jensson

⁵² Björn Þór Ólafsson, munnleg heimild.

6. Heimildaskrá

Ágústa Edwald, Elín Ósk Hreiðarsdóttir, Orri Vésteinsson, Sigríður Þorgeirsdóttir, Sædis Gunnarsdóttir og Uggi Ævarsson. (2006). Fornleifaskráning í Ólafsfirði. Fornleifastofnun Íslands. Reykjavík.

Ármann Dalmannsson, Eggert Davíðsson og Sveinn Jónsson (ritnefnd). (MCMLXXIII). Byggðir Eyjafjarðar I. bindi. Akureyri. Búnaðarsamband Eyjafjarðar.

Árni Magnússon og Páll Vídalín. (1938). Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Ólafsfjörður. tíunda. bindi. Kaupmannahöfn: Hið íslenska fræðafjelag. [Reykjavík: Sögufélagið. Ljósprentuð útgáfa 1987.

Deiliskipulag athafna- og hafnarsvæðis í Ólafsfirði. -Drög-. Greinagerð og umhverfisskýrsla 3.5.2021. Fjallabyggð.

Friðrik G. Olgeirsson. (1984). Hundrað ár í Horninu. Saga Ólafsfjarðar 1883-1944 Þéttbýlismyndun, fiskveiðar og fiskvinnsla. Útgefandi Ólafsfjarðarkaupstaður.

Guðmundur Steindórsson, Jóhannes Sigvaldsson og Kristján Sigfússon (ritnefnd). (1993). Byggðir Eyjafjarðar 1990, fyrra bindi. Akureyri: Búnaðarsamband Eyjafjarðar.

Heimasíða Alþingis. Lög um menningarminjar. Sótt af <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2012080.html>. Skoðað 13.06.2021.

Heimasíða Minjastofnunnar. Skráning fornleifa. Minjastofnun Íslands. (2013). Sótt af <http://www.minjastofnun.is/minjar/skraning-fornleifa/>. Skoðað 16.02.2019

Heimasíða Minjastofnunnar. Skráningarstaðlar fornleifa. Minjastofnun Íslands. (2013). Sótt af <http://www.minjastofnun.is/minjar/skraning-fornleifa/skraningarstadlar/>. Skoðað 16.02.2019

Heimasíða Þjóðskrá, vefuppfletti fasteignarskrár. Þjóðskrá. Sótt af <https://vefuppfletti.skra.is/leit>. Skoðað 20.06.2021.

Heimildarmenn:

Björn Þór Ólafsson, 1941, Ólafsfirði.